Il-Fratellanza ta' Santa Katarina fiż-Żurrieq

Minn A. Mangion B.D., Lic.D., M.A. (Sheffield)

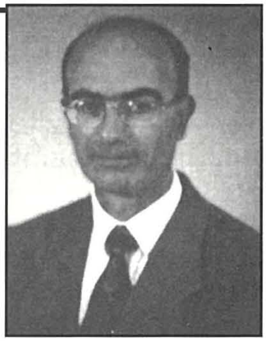

Iż-Żurrieq f'nofs is-seklu sbatax

Naħseb li l-isbaħ deskrizzjoni taż-Żurrieq f'nofs is-seklu sbatax jagħtihilna l-istoriku Gian Franġisk Abela fix-xogħol tiegħu Della descrittione di Malta, stampat fl-1647. Iż-Żurrieq, bħall parroċċi l-kbar u l-aktar anzjani ta' gżiritna jissejjaħ terra (reġjun) biex jiddistingwi ruħu mill-irħula l-oħra (casali), terminu li jirrifletti l-anzjani tal-post u r-rwol tiegħu ta' centru għall-irħula żgħar dipendenti minnu. [1]

Abela kiteb hekk:

"Dan ir-reġjun jinsab f'naħa għolja u merfugħa tal-gżira, mbewwsa mill-irjieħ tan-nofs in-nhar u mikxufa għal frisk tar-rjieħ fuq tajbin għas-saħħa; minħabba f'hekk in-nies tal-post igawdu saħħa mill-aqwa, u jingħad li l-arja t'hemmhekk hija l-aħjar f'dawn il-gżejjer, hekk li kemm l-irġiel kif ukoll in-nisa jgawdu karnaġġjon mill-isbaħ ta' lewn ħamrani fl-abjad, saħħa fiżika u ħlewwa ta' fattizzi li jiġbdu l-għajn, u ħajja twila. Tant hu hekk li dak il-post huwa mfittex mill-morda u dawk li jkunu jistejqru minn xi marda, biex fih ibiddlu l-arja u jiksbu malajr lura is-saħħa li jkunu tilfu. L-impjieg ewlieni tan-nies tal-post hu li jinnegozjaw fil-bejgħ ta' xoqqa, u tajjar minsuġ, li hemmhekk jipproduċuhom b'mod meraviljuż u tant sabieħ; bl-istess mod huma jaħdmu wkoll ċerti kapotti u kutri tas-suf b'varjetà ta kuluri, kif ukoll barżakki kbar għall- fuq iż-żwiemel, maħdumin ukoll mis-suf. Huma jaħdmu wkoll reċipjenti delikati tal-fuħħar aħjar minn bnadi oħra tal-gżira, avolja mingħajr l-użu tar-rota, kif kien isir fil-qedem f'Malta, fejn flimkien ma' Għawdex wieħed għandu jiltaqa' ma' fuħħar mill-aktar raffinat u proporzjonat. Taħt il-Kaptan ta' l-Armi taż-Żurrieq jaqgħu l-irġiel ta' l-irħula ta' Bubaqra, Ħal-Lew, il-Qrendi, Ħal-Manin u l-Imqabba'. Iż-Żurrieq fih madwar 400 dar, b'1580 ruħ. [2] Bubaqra għandha 83 dar u 327 ruħ; Ħal-Millieri huwa raħal ċkejken bi 15 il-dar u 66 abitant; (waqt li) l-Qrendi b'Ħal-Manin u Ħal-Lew għandhom 202 dar u bejnithom jgħoddu 1024 ruħ" [3] Skond Abela iż-Żurrieq, b'Ħal-Millieri u Bubaqra kellu allura 1,973 abitant.

Sittax il-sena wara Abela voldiri fl-1663, l-Isqof Mons. Balaguer, fil-ħames u l-aħħar viżta pastorali tiegħu fiż-Żurrieq, jirreġistra tnaqqis

(1) *Wettinger, G. "The lost villages and hamlets of Malta' in Medieval Malta ed. A. Luttrell. London, 1975, 183. F'każi rari pero' Iż-Żurrieq huwa msejjaħ ukoll oppidum (belt), APZ, Antichi Monumenti e Protocollo 1v-2r.*

(2) *Abela, G. F. Della descrittione di Malta. Malta, 1647, 102*

(3) *Ibid., 100-101, 103*

ċkejken fil-popolazzjoni meta jitkellem minn total ta' 1,854 ruħ, b'1,475 minnhom fiż-Żurrieq, 298 ġo Bubaqra, u 81 ruħ f'Ħal-Millieri. Il-parroċċa kollha kienet tikkonsisti f'450 dar jew familja. [4] Eżatt f'nofs is-seklu, voldiri fl-1650, ir-reġistri tal-parroċċa jagħtuna wkoll ħjiel tajjeb taċ-ċaqlieq demografiku. F'dik is-sena il-Kappillan Saliba rreġistra 63 magħmudija, 26 mewt u 23 żwieġ [5]. Ħdax miż-żwiġijiet kienu ta' koppji Żrieraq. Fil-każ ta' ħdax oħra, l-għarus kien ġej minn barra r-raħal; fil-waqt li f'każ wieħed partikolari iż-żewġ partijiet kienu t-tnejn mir-Rabat ta' Malta. L-uniku żwieġ fejn l-għarus kien barrani, voldiri mhux malti, kien dak ta' Maria Camilleri, Żurrieqija li żżewġet ma' Giuseppe Gianbrano, Sqalli minn Palermo. [6]

Fl-1667 fil-viżta pastorali ta' l-Isqof Buenos, il-kappillan taż-Żurrieq jkompli jagħtina ftit iktar dettalji dwar il-popolazzjoni meta rraporta illi ".. n-numru tal-parruċċani huwa ta' 1,877 ruħ, li minnhom 1,387 jistgħu jersqu għat-tqarbin (voldiri, skond il-liġi tal-knisja ta' dak iż-żmien, kienu għalqu it-tnax il-sena). Il-parruċċani b'mod ġenerali joqgħodu fiż-Żurrieq, u f'Ħal-Millieri u Bubaqra, rħula li jagħmlu ma' l-istess parroċċa. Ir-raħal ta' Bubaqra huwa daqs nofs mil bogħod mill-knisja parrokkjali; u Ħal-Millieri daqs nofs mil ieħor bogħod; iż-Żrieraq huma kważi lkoll ta' drawwiet tajba; ftit huma dawk li jaħdmu r-raba tagħhom; il-bqija jaħdmu fl-għelieqi li jdawwru l-istess raħal". [7]

Il-kappillan taż-Żurrieq f'nofs is-seklu 17, kien Dun Matthiolo Saliba S.T.D. qassis prodott tipiku tal-Kontroriforma Tridentina li allura kienet fl-aqwa tagħha fl-aħħar żminijiet tas-seklu 16 u fl-ewwel nofs tas-seklu ta' wara. Dan kien iben ir-raħal; twieled fl-1606 u rieġa l-parroċċa għal 40 sena u 4 xhur. Kien ġie ordnat saċerdot fl-1630 mill-Isqof Cagliares u kien ħa pussess tal-parroċċa taż-Żurrieq fl-età ta' 29 sena nhar il-4 t'Ottubru 1635, wara r-rinunzja tal-Kappilan ta' qablu Dun Antonio Dumez. Miet nhar is-6 ta' Frar 1676 fl-età ta' 70 sena. Kien kappillan imżejjen b'ħeġġa kbira għal raħal twelidu, kellu sens kbir artistiku u mużikali, kien disinjatur u perit, benefattur kbir tal-knisja taż-Żurrieq, u devot per eċċellenza ta' Santa Katarina patruna tar-raħal. [8]

Fl-1650 fiż-Żurrieq, minn barra l-kappillan kien hawn ħdax-il saċerdot u żewġ kjeriċi sekulari, apparti żgħażagħ oħra li kienu qed jitħejjew għas-

---

(4) AAM, Vis. Balaguer 1662-63,344r.

(5) APZ, Bapt. II (1607-1650), 384-392; Mort II (1609-1686) 49r - 50v; Matr.II (1607-1689), 90r - 93r.

(6) APZ Matr. II (1607 - 1689), 90r - 93r. Fil-każi ta' żwieġ fejn l-għarus ma kienx miż-Żurrieq l-irħula li minnhom kien ġej l-għarus fl-1650 kienu: Mqabba, Luqa, Palermo, 2 Ħal-Lew (Qrendi), Valletta, Mosta, 2 Rabat, Safi u Casal Paola.

(7) AAM, Vis. Buenos 1667-68, 87r.

(8) APZ, Bapt. I (1567-1607) 285; CEM/RO4 (1628-37) 20v; AAM, Registro Collationi 1635-59, 23r-26r ; APZ, Mort II (1609-1686), 77r-v; ACM/AIM Registrum Revelationum II, 346, APZ Blasius Saliba vs Conivg. Tonna et Mamo 1678-1681, passim; ACM Misc. 180, 251

saċerdozju. Fil-fatt tul il-parrokat twil tal-Kappillan Saliba il-kleru taż-Żurrieq beda jżid sew fin-numru, u minn għadd tassew ċkejken ta' qassisin ta' żmien il-Kappillan Bonniċi fil-bidu tas-seklu 17, [9] issa n-numru tal-qassisin Żrieraq kien ħa rankatura qawwija 'l quddiem, hekk li sa tmien is-seklu 17, voldiri fl-1699, l-isqof Davide Cocco-Palmeri irreġistra 23 saċerdot, 2 djakni, 2 suddjakni, 9 bl-ordnijiet minuri u kjeriku miżżewweġ iservu fil-parroċċa. [10]

Fis-sena 1650 il-qassisin taż-Żurrieq, skond l-anzjanità ta' l-ordinazzjoni tagħhom kienu dawn: Dun Duminku Dorbes, li kien ordna 48 sena qabel, voldiri fl-1602 u li kien l-aktar saċerdot anzjan tal-parroċċa; Dun Salv Mangion (ord.1624), Kappillan Dun Matthiolo Saliba (ord. 1630), Dun Ġrezzju Żammit (ord. 1633), Dun Cosimo Farruġia (ord. 1643), Dun Gian Mari' Azzopardi (ord. 1645 u li kien ġie assassinat fil-kampanja fl-età ta' 46 sena f'Awwissu ta' l-1657), Dun Lucio Saliba (ord.1645), Dun Gian Mari' Spiteri (ord.1646), Dun Tumas Camilleri (ord. 1648) Dun Simeone Darmanin (ord. 1648) u Dun Bastjan Farmusa (ord. 1650). [11] Iż-żewġ kjeriċi sekolari, voldiri li kellhom it-tonsura però ma kienux qed iħejju ruħhom għas-saċerdozju kienu Blasco Saliba, ħu l-kappillan (tonsurat fl-1614) u l-kapumastru Pauluccio Farmusa (tonsurat fl-1621). [12] Il-viċi parroku kien Dun Ġrezzju Żammit. [13]

Fiż-Żurrieq, l-ikbar avveniment f'nofs is-seklu 17, kien ċertament il-proġett tal-bini mill-ġdid ta' knisja parrokkjali ġdida, minflok il-knisja antikissima li kellu r-raħal u li magħha fis-seklu ta' qabel kienu nbnew żewġ kappelluni sbieħ. [14] L-istoriku Abela fid-deskrizzjoni tiegħu stampata fl-1647 jgħid illi l-knisja parrokkjali taż-Żurrieq kienet. ".. għadha kemm inbniet mill-ġdid fuq stil modern, kif qed jiġri kważi fil-parroċċi ewlenin l-oħra kollha" [15] Abela kien naturalment qed jirreferi għal numru sabieħ ta' knejjes li nbnew mill-ġdid bejn l-aħħar żminijiet tas-seklu 16 u l-ewwel nofs tas-seklu 17. Dawn kienu l-knejjes sbieħ fuq stil rinaxximentali tardiv, manjerista u barokk li tfasslu mill-ġenju ta' periti u capo mastri kbar bħal Gerolamo u Vittorio Cassar u Tumas Dingli.

Fil-verità fl-1647, is-sena li ġie stampat il-ktieb ta' Abela, il-knisja l-ġdida taż-Żurrieq kienet għadha qed tinbena. Ix-xogħol fuqha kien inbeda fl-

(9) *Għall-kleru tassew ċkejken ta' 3-4 qassisin Żrieraq fil-bidu tas-seklu 17 ara AAM, Vis. 1579-1608:1604; 306v - 315v; Vis. Cagliares 1618, 83r - 84v; Vis; Cagliares 1625-27, 95/104r*

(10) *AAM Vis. Cocco Palmeri 1699-1700 (B) 212v - 213r*

(11) *AAM Vis. Balaguer 1653-54, 230r; 231r-v; Vis. Balaguer, 1662-63, 344r - 345r; ACM/CEM/ RO 19, 3v, 19v, RO2, 46v; RO4, 47v - 48r; RO7A, 104v, 102r, 123v, 137v, 141r, 177r, 184v. Dwar D. Gian Mari'Azzopard ara APZ, Mort II (1609-1686), 62v.*

(12) *AAM, Vis Balaguer 1662-63, 345r.*

(13) *APZ, Bapt. II (1607-1650), 349 passim*

(14) *Mangion, A. "Il-kappelluni mal-knisja l-qadima taż-Żurrieq' Programm Festa Santa Katarina 1985, 5-11. Minn riċerka oħra ilum jirriżulta li l-kappelluni nbnew fl-1573 żmien l-isqof Royas, il-kappillan D. Antonio Bartolo u l-prokuraturi Stefano Zirafe u Paolo Gusmano*

(15) *".. e' stata ultimamento riedificata alla moderna, come si e' stato fatto quasi in tutte l'altre parrocchie principali .." Abela, G. F., op.cit., 368.*

1632 u ma ntemmx ħlief ħamsa w'għoxrin sena wara [16] Fi żmien Abela, kienet għadha kif tlestiet il-korsija l-ġdida, twaqqgħet il-knisja l-qadima, u kien miexi seww ix-xogħol fuq il-kappelluni. Tant hu hekk illi f'Jannar ta' l-1646 l-isqof Mons. Balaguer irrimarka illi ".. il-korsija tal-knisja għadha kif inbniet ġdida, jew biex inkunu aktar preċiżi, mitmuma, mhux mingħajr sengħa u arti kbira .. u l-kappelluni .. fuq in-naħa ta' quddiem u fil-ġnub, għandhom kif inbnew sa l-għoli ta' fejn jibdew l-arkati, jew sal-post li jsejjħulu ċ-ċinta .." [17] Il-proġett tal-bini tal-knisja l-ġdida ma kienx biss il-frott ta' ħtieġa u neċessità, iżda kien jorbot ukoll miegħu il-prestiġju taż-Żrieraq li jkollhom tempju mill-isbaħ, jekk jista' jkun aħjar minn ta' l-irħula l-oħra ta' dak iż-żmien. Il-bini ta' knisja ġdida kien fuq kollox espressjoni qawwija tal-qima li kellu r-raħal lejn il-Patruna tiegħu Santa Katarina li lilha u għall-ġiegħ tagħha kien qed jinbena dak it-tempju meraviljuż. [18] Fil-verità għal dak iż-żmien il-qisien u l-kobor ta' dak it-tempju kienu jirrendu fost l-aqwa tal-gżira. [19] Il-promutur ewlieni wara dan il-proġett kien il-kappillan Dun Matthiolo Saliba li ħażżeż il-pjanti, mexxa il-bini sa tmiemu, u beda jżejjnu bi grazzja sinjorili ta' bniedem verament artistiku li kien. [20]

<u>Taqlib politiku fl-Ewropa</u>

L-ewwel nofs tas-seklu 17, bejn l-1618 u l-1648, kien dominat minn gwerer bejn il-qawwiet il-kbar Ewropej f'dik li baqgħet magħrufa bħalha l-Gwerra tat-Tletin Sena. Il-ġlied kien beda fuq tilwim purament reliġjuż bejn Insara u Protestanti fil-Bohemja, iżda mbagħad żviluppa u nfirex fi gwerer politiċi bejn il-qawwiet il-kbar, voldiri l-Imqaddes Imperu Ruman u l-allejati tiegħu renjanti tal-familja Hapsburg, kontra numru ta' pajjiżi Protestanti li aktar tard issieħbet magħhom Franza Burbonika. Matul il-gwerra tat-Tletin Sena kienet imdaħħla Spanja, l-Awstrija, il-Bohemja, l-Ungerija, l-istati kollha ta' l-Imqaddes Imperu Ruman; id-Danimarka, l-Isvezja u Franza. Meta fl-1635 Franza allejat ruħha b'mod partikolari ma' l-Isvezja, kontra Spanja u sħabha, l-Ordni ta' San Ġwann f'Malta sab ruħu f'morsa, mhedded mill-Viċi Re ta' Sqallija, minħabba dak li kienu qed jagħmlu l-kavallieri Franċiżi li kienu qed jingaġġaw fl-eżerċitu Franċiż kontra Spanja. Iżda l-qawwa u s-supremazija ta' Franza taħt it-tmexxija tal-Kardinal Richelieu wasslet biex il-qawwiet il-kbar talbu li jintlaħaq ftehim. Dan sar wara ħames snin ta' taħdidiet li wasslu għat-trattat ta' Westphalia (1648) li asserixxa s-supremazija Franċiża tar-Re Luiġi XIV, dgħajjef is-setgħa tal-Papat, u stabbilixxa t-taqsim politiku ta' l-Ewropa

---

(16) AAM, Vis. Pontremoli, 1634, 67r; Vis. Balaguer 1656-59, 96v; ACM Misc.180, 251.

(17) AAM, Vis. Balaguer 1644-46, 120r-v

(18) "La nostra fabrica di S. Catarina del Zurrico", APZ, Mort. II (1609-1685), 26v, 30v u passim.

(19) "Hija forsi l-isbaħ fost il-knejjes kollha tal-gżira .. mibnija b'sengħa mil-aktar mirquma ..' AAM Vis. Balaguer 1656-59, 96v.
"Hija forsi l-isbaħ knisja li hawn f'din id-djoċesi" ACM Ms. 180, 251.

(20) ACM MS. 180, 251; Żerafa, S. Discorso sulla storia artistica di Malta. Malta 1850 24; Mangion A. & Spike J., "Preti's paintings for the Parish Church in Żurrieq" Treasures of Malta, V, no 1, 22.

kif bejn wieħed w'ieħor nafuh illum. [21]

Wignacourt, De Paule u Lascaris

F'Malta l-ewwel nofs tas-seklu sbatax kien dominat minn tlett granmastri Franċiżi, jiġifieri Alofju Wignacourt (1601-1622), Antonio de Paule (1623-1635) u Giovanni Paolo Lascaris (1635-1657). Is-seklu fetaħ b'popolazzjoni ta' 33,000 abitant, li sa l-1632 kienu laħqu l-54,463 ruħ. [22] Il-ħakma ta' Wignacourt bdiet fi żmien ta' karestija, hekk li l-flotta ta' l-Ordni kellha tattakka l-kastelli ta' Lepanto u Patrasso biex tipprova takkwista aktar qamħ; iżda wara l-1610 il-kummerċ u l-qagħda ekonomika ta' Malta bdew jieħdu spinta tajba 'l quddiem. Il-biżà tat-Torok però baqa' jaħkem sew fuq Malta u fl-1614, sittin galera Torka żbarkaw f'Wied il-Għajn u ħarbtu ż-Żejtun. Dan il-biżà ġiegħel lil Ordni jsaħħaħ id-difiża tax-xtut, u fi żmien Wignacourt kien inbena t-torri ta' San Pawl il-Baħar, il-forti San Luċjan, it-torri ta' San Tumas, it-torri ta' Santa Maria delle Grazie (Xgħajra) u t-torri ta' Kemmuna. Wignacourt wassal ukoll l-ilma fil-belt il-ġdida. Fi żmienu wkoll, wara l-mewt ta' l-isqof Tumas Gargallo (1614) kien laħaq isqof il-Malti Baldassare Cagliares. [23]

Il-ħakma ta' de Paule (1623-1635) [24] kienet predominata minn kontroversja kbira li qamet dwar il-bini ta' fortifikazzjonijiet ġodda biex jilqgħu kontra attakk li kien mistenni mit-Torok. L-inġinier papali Pietro Paolo Floriani ppropona li l-faċċata tal-Belt kellha titħares aħjar bil-bini ta' medda swar ġodda mill-għolja tal-Kapuċċini sad-daħla tal-Pietà, voldiri s-swar tal-Furjana ta' llum. [25] Kien proġett li nbeda fl-1635 u li minħabba fih l-Ordni mpona taxi qawwija li rvellaw il-poplu. Kienu pprotestaw bil-qawwa kollha il-qassisin Maltin; u ġoż-Żejtun, fejn bdew jinġabru t-taxxi fi żmien Lascaris(1637) kien qam irvell sħieħ li għal ftit ma kaxkarx miegħu l-irħula l-oħra ta' Malta. [26] L-Ordni nnifsu kien maqsum dwar il-fortifikazzjonijiet il-ġodda. L-opinjoni kuntrarja kienet li għandhom jiġu msaħħa s-swar ta' Bieb il-Belt, u li minflok is-swar tal-Furjana kien ikun ferm aħjar li tissaħħaħl-Għolja ta' Santa Margerita f'Bormla, kif fil-fatt ġara ftit tas-snin wara fi żmien Lascaris fuq parir ta' diversi inġiniera oħra, fosthom Vincenzo Maculano da Firenzuola. [27]

---

(21) *Vella, A.P., Storja ta' Malta. Malta 1974-79, II, 112-115*
(22) *Vassallo, G.A., Storia di Malta. Malta, 1890, 554-555*
(23) *Ibid., 540-547*
Vella, A.P. op.cit., II, 69-82 - Vertot, Abbe' de, The history of the Knights of Malta. London, 1728, II, Bk.XIII, 59-62
(24) *Vassallo, G.A., op.cit, 549-556 - Vella, A.P. , op.cit., II, 82-84 - Vertot, Abbe' de, op.cit., II, bk. XIII, 62-69*
(25) Hoppen, A. The fortification of Malta by the Order of St. John. *Edinburgh, 1979, 45-55*
(26) *Wettinger, G. "Early Maltese popular attitudes to the government of the Order of St. John' Melita Historica VI, no.3 (1974), 255-278.*
Hoppen, A. op.cit., 148-149
Vella, A.P., op.cit., II, 82
(27) *De Lucca, D. Giovanni Battista Vertova: diplomacy, warfare and military enginering in early 7th century Malta. Malta 2001, passim. Hoppen, A., op.cit., 45-55, 72-78*

Sadattant l-isqof Cagliares kien miet fl-1633, u d-djoċesi bdiet titmexxa mill-isqof Mikiel Giovanni Balaguer de Camarasa (1635-1663). Taħt il-Granmastru Lascaris (1635-1657) il-problemi ta' Malta komplew iggravaw. Il-bidu tat-tmexxija tiegħu kienet karatterizzata minn karestija kbira kawżata minn problemi kbar għal l-Ordni minħabba l-gwerra li issa kienet għaddejja bejn Spanja u Franza. Bażikament, Malta kienet territorju fewdatarju Spanjol, u l-Vicire' ta' Sqallija ħassu maqrus mis-simpatiji Franċiżi fi ħdan l-Ordni, hekk li kemm il-darba hedded li jikkonfiska l-ġid ta' l-Ordni fi Sqallija, jżomm d-dħul ta' flus tal-Kavallieri Franċiżi, u ma jonorax it-tratte voldiri l-konċessjonijiet bla dazju fuq qmuħ u ikel minn Sqallija għal Malta. [28]

Il-biżà ta' attakk mit-Torok baqa' dejjem preżenti u żdied sewwa wara inċident li nqala' fl-1644. F'dik is-sena, 'l hinn minn Rodi il-flotta ta' l-Ordni attakkat u ħatfet galljun kbir Tork mgħobbi b'kull ġid u b'rikkezzi kbar, u li fuqu inzerta kien hemm, aktarx, waħda minn nisa tas-Sultan flimkien ma' binha li aktar tard trabba f'Malta u sar Dumnikan. Il-qilla tat-Torok daret kontra Malta, u kontra r-Repubblika Venezjana li kienet naqset mill-ftehim li kellha li tipproteġi d-dbaħħir Tork u kienet ħalliet l-Ordni jidħol jistkenn fil-gżira ta' Kandja (Kreta) li kienet tal-Venezjani. Fl-1645 il-biżà ta' attakk fuq Malta kien tassew kbir, iżda t-Torok għażlu li jattakkaw Kandja. Il-gwerra ta' Kandja damet sejra 24 sena (1645-1669) u ħadu sehem fiha il-qawwiet insara, inkluż l-Ordni ta' San Ġwann, biex jgħinu l-Venezja. Din il-gwerra però kienet ġabet xogħol, ġid, u risq kbir f'Malta. Il-biżà dejjem ta' attakk mit-Torok kien ġiegħel lill-Lascaris jorganizza aħjar ir-riġmenti Maltin, bena t-Torri l-Aħmar (Mellieħa) u dak tad-Dwejra (Għawdex) u sitt torrijiet tax-xtut, fosthom dak ta' Sciutu f'Wied iż-Żurrieq; iżda l-pjan tiegħu li jinnewtralizza l-fortifikazzjonijiet ta' l-Imdina biex ma jintużawx mill-għadu, kienu ntlaqgħu minn oppożizzjoni kbira. [29]

Il-muskettieri Żrieraq jorganizzaw ruħhom fi fratellanza

Nofs is-seklu sbatax ra wkoll fiż-Żurrieq it-twaqqif ta' fratellanza ġdida taħt il-patroċinju ta' Santa Katarina Verġni u Martri li l-qima u d-devozzjoni lejha, bħalha patruna u bħalha simbolu li jgħaqqad u jirrappreżenta r-raħal, kienet ħadet spinta qawwija bil-bini tal-knisja parrokkjali l-ġdida, frott il-ħeġġa tal-Kappillan Dun Matthiolo Saliba. Fortunatament, fl-arkivji parrokkjali għad għandna żewġ reġistri mprezzabli li jirriflettu l-oriġini, t-twaqqif u l-ġrajjiet bikrija ta' din il-fratellanza fis-seklu sbatax.

---

(28) Vassallo, G.A., op.cit., 557-566 - Vertot, Abbe' de, op.cit., II, Bk. XIII, 69-81
(29) Vella, A.P., op.cit., II, 105-118

[30] Barra minn hekk, fil-Kanċellerija tal-Kurja ta' l-Arċisqof għad hemm ukoll id-dokumentazzjoni oriġinali dwarha, fosthom is-supplika jew talba taż-Żrieraq u l-Ittri Appostoliċi ta' l-erezzjoni. [31] Il-fratellanza ta' Santa Katarina kienet ir-raba' waħda mwaqqfa fil-parroċċa taż-Żurrieq u kienet tiġi wara l-oħrajn tas-SSmu. Sagrament (1575) tar-Rużarju (1588) u ta' Santu Rokku (1606).

Il-ħsieb għal din il-fratellanza jidher li nibet ħabta ta' l-1644 għaliex nhar l-1 ta' Mejju ta' dik is-sena l-artillieri Żrieraq (Muschattieri della parochia) membri tal-milizzja kienu ftehmu li jifformaw għaqda li l-iskop tagħha kien li tiċċelebra b'5 skudi quddies għal kull kongregat li jmut u li tordna tnax -il torċa (xemgħa kbira) biex bihom takkompanja fil-purċissjonijiet tal-parroċċa. [32] Minħabba f'hekk din il-kongregazzjoni kienet magħrufa fost in-nies tar-raħal bħala ta' l-Antorċi. [33] Għal dawn l-għanijiet tal-kongregazzjoni il-membri ntrabtu li jikkontribwixxu żewġt irbgħajja malli jinkitbu, u li kull wieħed jibqa' joħroġ ħamest iħbub fix-xahar sa mewtu. L-idea tagħhom fuq kollox kienet illi xi darba jitolbu minn Ruma brevi speċjali mill-Papa biex permezz tagħha huma jkunu stabbiliti f'konfraternita' taħt il-ħarsien ta' Santa Katarina. [34]

Li muschattieri della Parrochia

Għidna illi x-xewqa għat-twaqqif tal-fratellanza ta' Santa Katarina oriġinat fi ħdan il-muskettieri taż-Żurrieq, membri tal-milizzja. Irridu niftakru illi l-qawwa militari ta' l-Ordni ta' San Ġwann kienet tiddependi ħafna mill-irġiel Maltin. Il-kavallieri kienu sabu f'Malta organizazzjoni militari ċċentrata u marbuta ma' kull waħda mit-tmien Parroċċi l-aktar anzjani ta' gżiritna, inkluż iż-Żurrieq. Il-milizzja territorjali Maltija kellha żewġ taqsimiet. L-ewwel waħda kienet tissejjaħ l-Għassa jew il-Maħras u din kienet responsabbli mill-għassa u l-ħarsien tax-xtut; fil-waqt illi t-taqsima l-oħra tal-milizzja kienet id-Dejma li kienet tikkonsisti f'kontinġenti armati mferxxin ma' gżiritna.Ma' dawn kien hemm ukoll il-milizzja ekwestri jew kavallerija, miżmuma mill-għonja, dawk li kellhom propjetà jew li kienu

(30) *APZ Primo quinterno per le messe cantate e lette celebrate per li fratelli e conosorelle della Ven. Confraternita' di S. Catarina V. e M. cominciato dal primoGennaro 1652 sino tutto Luglio 1682 (1697), citat infra bħala Primo Quinterno Confraternita S. Catarina; APZ Secondo quinterno cominciato da Agosto principio di questa fondazione (del Agonia)1686 sino tutto Settembre 1709, citat infra bħala Secondo Quinterno Agonia.*

(31) *AAM Canc. Acta Civ. XIX (1650-52), 197r-199v Pro confraternitate Stae - Catharinae erectae in Eccla Parli Casalis Zurrico.*

(32) *"Far dodici Antorci per accompagnare la procesione in honore del Sign Iddio, della Madonna Santissima e di S. Catharina nostra Padrona e protettrice', APZ Primo Quinterno Confr. S. Catarina Ilv. "fare 12 Antorci per accompagnare in qualunque terza Domenica del mese il Venerabile che si conduce processionalmente', APZ Secondo Quinterno A gonia, 241.*
Ta min ifakkar li f'dak Iż-żmien fil-Parroċċa, kull tielet ħadd tax-xahar kienet isir il-purċissjoni tat-terza bis-sagrament, fil-waqt li fl-ewwel ħadd tax-xahar il-fratellanza tar-Rużarju kienet torganizza purċissjoni b'qima lejn il-Madonna.

(33) *APZ, Primo Quinterno Conf. S. Catarina, 140; Secondo Quinterno Agonia, 237, 241, 245.*

(34) *APZ, Primo Quinterno Conf. S. Catarina, Ilv; Secondo Quinterno Agonia, 241.*

jdaħħlu renti li bihom setgħu iżommu żiemel. Il-milizzja kienet topera bejn April u Novembru u kienet tobbliga l-irġiel kollha minn 16 sa 65 sena u li kienu jingħataw l-armi u kienu obbligati wkoll għat-taħriġ fil-Ħdud. Meta f'Malta waslu l-Kavallieri dawn saħħew il-milizzja organizzata li sabu, u mat-tmin rigmenti tal-kampanja, fosthom dak Ii kien jaqa' taħt il-parroċċa taż-Żurrieq kienu żiedu l-milizzja urbana tal-Birgu, Bormla u l-Isla. [35] Propju fiż-żminijiet fi fihom twaqqfet il-fratellanza ta' Santa Katarina, il-Granmastru Lascaris kien saħħaħ l-organizzazzjoni tal-milizzja, u fl-1647 kien waqqaf ukoll riġment ġdid tal-muskettieri [36] Kien minn dawn l-elementi diversi tal-milizzja illi ħarġet l-idea ta' xirka ġdida taħt il-patroċinju tal-Patruna tar-Raħal. Ta' min jgħid ukoll illi r-riġment tal-milizzja taż-Żurrieq, bil-kaptan ta' l-armi tiegħu baqa' jopera sa l-1716, żmien il-Granmastru Perellos, għax minn dik is-sena kienet saret ri-organizzazzjoni sħiħa tal-qawwiet militari, b'mod li ż-Żurrieq, flimkien mal-Gudja, Qrendi, Mqabba, Kirkop u Safi sabu ruħhom taħt ir-riġment ġdid ta' Ħal-Luqa. [37] Il-milizzja taż-Żurrieq hija wkoll imfakkra sa llum f'għadd ta' ismijiet ta' nħawi li jdawwru r-raħal. Fost dawn insemmu l-inħawi ta' Id-Dejma 'l fuq minn Nigret, <u>Tal-Bandieri</u> (bandiera = riġment) bejn Ħal-Millieri u l-Qrendi; u ismijiet oħra fosthom <u>in-Nadur</u>, <u>il-Wardija</u> (Guardia), <u>Qabar il-Għarib</u>, <u>it-Tirxija</u> u <u>Sciutu</u> li huma intimament marbutin ma' l-għassa u d-difiża ta' l-inħawi tagħna. [38] Fi żmien l-Assedju l-Kbir ir-riġment taż-Żurrieq, li kien allura jinkorpora fih l-irġiel ta' l-irħula żgħar ta' l-idwar, [39] kien jgħodd 570 raġel, u kien immexxi mill-Kavallier Tomaso Coronel . Fost il-kaptani ta' l-armi li niltaqgħu magħhom bħala mexxejja tar-reġiment taż-Żurrieq nsibu lil Fra Pietro du Rourre mill-Lingwa ta' Provenza, li kien instab assassinat fl-1560 [40]; Fra Fausto Bulgarino minn Siena (1592) li kien ħallas għal kwadru l-antik ta' Santu Rokku fil-Knisja Parrokkjali l-antika taż-Żurrieq, [41] Fra Alphonso Teglio (1598) [42] u Fra Gabriele de Melos mill-Prijurat tal-Portugal. [43]

(35) *Mifsud, A. La milizia e le torri antiche in Malta. Malta, 1920, 1-13, 35-44. - Vella. A.P. op.cit, I, 139-140; II, 301-304.*
(36) *Mifsud, A. op.cit., 38*
(37) *Wismayer, J. M. The history of the King's Own Malta Regiment and the armed forces of the Order of St. John. Malta 1989, 7-18.*
Spiteri, C. Fortress of the Cross. Malta 1994, 616-619
(38) *Abela, G. F., op.cit., 60*
Wettinger, G. "The militia roster of watch duties of 1417' Armed Forces of Malta Journal, 32 (1979) 25-34, 35-42.
Idem. Place names of the Maltese Islands 1300-1800.
Malta, 2000, passim.
(39) *Zabarella, C. Saminiatelli, Lo assedio di Malta. Torino, 1902, 161, 165.*
(40) *Catalogue Records Order St. John II pt.3 Arch. 88-90. Malta 1978,472 under 25.ix.1560*
Mifsud, A., op.cit., 36n.2
Gatt G., "Ir-rewwixta tal-milizzja fiż-Żurrieq' Il-Malti, XIII (1937) no.1, 45
(41) *Il-kwadru tal-pittur G. B. Riccio huwa deskritt f'Bonello, V. & Cauchi, J.A. Pauline Centenary Exhibiton: sacred art in Malta (1960). Malta, 1960, 46-47 fejn id-data hija żbaljata. Id-data 1593 u l-iskrizzjoni fuq il-kwadru huma mogħtija f'AAM Vis. Alpheran 1736-40, 865*
APZ, S. Rocco: Primo Libro 1644-1709, 1, juri li dan il-kwadru, llum f'Bubaqra, kien inħadem għal parroċċa taż-Żurrieq.
(42) *AAM Vis. Gargallo 1588-1602: 1598, 43r - 46r passim fejn il-kaptan u kavallieri oħra kienu qed jagħmluha ta' parrini fil-griżma ta' tfal Żrieraq.*
(43) *Gatt, G. op.cit, 19*

Rewwixta fiż-Żurrieq

Mal-kavallier Gabriele de Melos u r-riġment taż-Żurrieq hemm marbuta ġrajja ta' nkwiet li kien inqala' fir-raħal fl-1641. Fil-15 ta' Mejju 1641, ftit qabel is-sebħ ingħata s-sinjal tan-nafra, u l-iskwadri li kienu jiffurmaw il-kumpanija taż-Żurrieq bdew jinġemgħu fix-Xagħra tan-Nigret u bdiet tittieħed ukoll ir-rassenja. Bosta ħin wara pero' waslet l-aħbar illi n-nafra kienet saret bi żball. F'dak il-ħin, il-kaptan De Melos, li kien ġa rrabbjat minħabba d-dewmien għalxejn, kellu xi jgħid bl-ikrah mat-Torkupilier Toni Zammit ta' l-Imqabba fuq spustjar ta' wieħed suldat minn Ħal-Lew. Fil-ġlied li nqala' De Melos hedded lil Żammit bil-pistola wara li dan saq iż-żiemel fuq il-kaptan, u mbagħad fera' lis-suldat ta' Ħal-Lew meta dan ma qagħadx għal l-ordnijiet li ngħatawlu. Iż-Zrieraq allura għamlu għall-kaptan De Melos, u kieku mhux għax indaħlu għalih l-alfier, xi surġenti, u kuntistabbli, kienu żgur joqtluħ. Il-kaptan De Melos kellu jidħol jistkenn fil-kappella tal-Lunzjata ta' Xagħra (illum il-Kunċizzjoni) li kienet allura dgawdi minn l-immunita' qaddisa. Għalkemm is-suldati riedu jitħallsu mill-kaptan, dawn qatgħuha li morru jkellmu l-Granmastru, u mat-300 ruħ irħewlha lejn il-Belt bil-bandiera tar-riġment magħhom. Il-Granmastru bagħat lill-kavalier Fra Giovanni de Silva biex jikkalma s-sitwazzjoni. Iżda l-poplu nsista li jkellem lis-Sultan u ma kkalmawx qabel ma rċevew il-kelma illi l-kaptan De Melos ġie mibdul u li minfloku kien ġie nominat il-kavallier De Silva. Minħabba li dak l-irvell kien jikkostitwixxi ksur tal-liġijiet ta' l-Ordni, tlieta mid-disa' rġiel li tressqu l-qorti kienu ġew kundannati għal għaxar snin fuq ix-xwieni, jaqdfu b'katina ma' saqajhom. [44]

L-Ittri Appostoliċi ta' Papa Innoċenz X

Fiż-Żurrieq ix-xewqa tal-kongregati li jitwaqqfu uffiċċjalment minn Ruma fi fratellanza taħt il-patroċinju ta' Santa Katarina ma mietetx iżda ssaħħet, u jidher li dawn tassew waslu biex jagħmlu talba lill-Papa għal dan il-għan. [45] L-ittri apostoliċi li bihom twaqqfet il-fratellanza ta' Santa Katarina fil-parroċċa taż-Żurrieq ingħataw tmin snin wara l-1644 fuq forma ta' brevi papali minn Papa Innocenz X (Pamphilj). Il-brevi harġet minn Santa Maria Maggiore sub annulo piscatoris, voldiri taħt is-siġill tal-Papa, fit-tmin sena tal-pontifikat tiegħu, nhar is-7 t'April 1652. [46]

L-ittri appostoliċi ta' Papa Innocenz X jġibu l-isem ta' Pastoris Eterni, mill-ewwel żewġ kelmiet li jiftħu dan id-dokument. L-ittri appostoliċi jiftħu billi jgħidu li l-poplu taż-Żurrieq, imqanqal minn qima speċjail lejn Santa Katarina (peculiari erga Sanctam Catharinam devotionis affectu ducti), u

---

(44) *Ibid., 17-22, 41-45*
(45) *APZ, Primo Quinterno Conf. S.Catarina, IIv, Vr.*
(46) *Ibid., IIIr-IVv.*

biex iqanqlu l-istess devozzjoni f'ħaddieħor, kienu qed jitolbu li titwaqqaf konfraternita' taħt it-titolu ta' Santa Katarina u li tkun miftuħa għall-membri kollha taż-żewġ sessi. Il-brevi żżid tgħid li din ix-xewqa kienet qed tiġi milqugħa mill-Papa (Nos .. in predicta ecclesia .. Confraternitatem sub invocatione predicta .. Apostolica auctoritate .. perpetuo erigimus et instituimus), basta pero jkun hemm il-kunsens ta' l-isqof ta' Malta għat-twaqqif tagħha. Il-Brevi tat ukoll id-dritt lill-fratellanza li tieħu sehem fil-purċissjonijiet, torganizza t-talb , u tesegwixxi l-operat tagħha, iżda fuq kollox ħeġġet lill-fratelli biex jifformulaw statuti kanoniċi skond il-liġijiet tal-knisja biex bihom jirregolaw l-operat kollu tal-fratellanza, u jippreżentawhom lill-isqof ta' Malta għall-approvazzjoni tiegħu. Il-brevi stipulat ukoll illi il-beni mobbli u immobbli li jingħataw lill-fratellanza mill-imsieħba tagħha kellhom ikunu amministrati bl-ikbar reqqa għall-ġid tal-fratellanza mill-prokuraturi tagħha, u ta' dan kellhom iroddu kont lill-isqof ta' Malta [47] Il-Papa mbagħad għadda biex ikkonċeda numru ta' indulġenzi lill-imseħbin ta' kull żmien f'dik il-fratellanza l-ġdida. Malli wieħed jinkiteb fi ħdan din il-fratellanza, u jkun qerr u tqarben, allura kellu jibbenefika minn indulġenza plenarja; fil-waqt li l-miktubin kollha, anke dawk futuri, ġew mogħtija indulġenza oħra plenarja fil-pont tal-mewt basta jkunu niedma, u resqu lejn il-qrar u t-tqarbin; u jekk dan ma jkunx possibli jkunu lissnu b'fommhom jew b'qalbhom devota l-isem ta' Ġesu'. Barra minnhekk, kull sena nhar il-festa ta' Santa Katarina patruna tal-fratellanza, mill-primi vespri ta' lejlietha sa nżul ix-xemx ta' nharha, l-imseħbin setgħu jibbenefikaw minn indulġenza plenarja oħra kemm il-darba wara li jkunu resqu għall-qrar u t-tqarbin huma jmorru jinviżtaw il-knisja ta' Santa Katarina bid-devozzjoni, u hemmhekk jitolbu għall-għaqda fost is-setgħat insara, il-qerda ta' l-ereżija u t-trijonf tal-Knisja Mqaddsa. Indulġenza oħra ta' 7 snin u 40 jum kienet mogħtija wkoll lill-imseħbin kemm il-darba, wara li jkunu qerrew u tqarbnu, dawn imorru jitolbu fl-istess knisja nhar il-festi tal-Milied, Pentecoste, Santa Marija, u l-Qaddisin Kollha. Il-brevi ħeġġet ukoll lill-imsieħba għall-opri tajba u karitattevoli hekk li ngħatat indulġenza oħra ta' 60 ġurnata lil dawk kollha li jkunu jwettqu xi opra tajba. Fost l-opri tajba li ssemmi l-Brevi, hemm l-attendenza għall-quddies u għar-reċita ta' l-Uffiċċju Divin fil-knisja; l-attendenza għall-funzjonijiet li torganizza l-fratellanza; il-kura u l-kenn li wieħed joffri lill-fqar; il-premura li biha wieħed jagħraf iġib il-paċi bejn l-għedewwa'; l-akkompanjament ta' l-imsieħba tal-fratellanza sad-difna; u l-akkompanjament mas-Sagrament waqt il-purċissjonijiet ewkaristiċi u waqt il-vjatki lill-moribondi; it-talb għas-suffraġġju tal-kongregati mejtin; u kull sforz li wieħed seta' jagħmel biex jiġbed lura l-proxxmu lejn it-triq it-tajba. [48]

---

(47) Ibid., IIIr-IVv.
(48) Ibid., IIIr-IVv.

Il-brevi jidher li waslet iż-Żurrieq fil-bidu ta' Lulju 1652. [49] Il-prokuraturi eletti mill-poplu biex jirrappreżentaw il-fratellanza dak iż-żmien kienu Gianni Farrugia u Gianni Mangion u dawn, skond dak li titlob l-istess brevi ressqu talba jew supplika lill-isqof ta' dak iż-żmien Mons. Mikiel Giovanni Balaguer de Camarasa biex dan japprova l-eżekuzzjoni ta' l-ittri appostoliċi.

It-talba tagħhom daħlet fil-Kurja ta' Malta nhar il-5 ta' Lulju 1652 u l-isqof xtaq jisma' l-ewwel il-parir tal-kappillan taż-Żurrieq Dun Matthiolo Saliba. Dan deher personalment quddiem l-isqof Balaguer, u fuq il-parir favorevoli tiegħu, l-istess Isqof Balaguer approva l-eżekuzzjoni ta' l-ittri appostoliċi li bihom l-konfraternita' l-ġdida setgħet tibda taħdem fil-parroċċa taż-Żurrieq. [50] L-istess ittri appostoliċi ġew imbagħad reġistrati fil-kanċellerija tal-Kurja ta' Malta minn nutar Giacinto Cauchi. [51] L-eżekuzzjoni tal-ittri apostoliċi mill-Isqof Balaguer saret nhar it-12 ta' Lulju 1652, u din id-data hija għalhekk dik li fiha il-fratellanza l-ġdida bdiet topera uffiċċjalment fil-parroċċa.

Il-Papa li waqqaf il-Fratellanza

Papa Innocenz X (1644-1655) - GianBattista Pamphilj - kien ġej minn waħda mill-awqa familji nobbli Rumani. Twieled fl-1574; kien lawrjat fil-liġi ċivili w kanonika, u minn avukat konċistorjali laħaq uditore di Rota, imbagħad nunzju f'Napli u Spanja. Kien ġie nominat kardinal fl-1627, u f'din il-kariga kien ukoll prefett tal-Kongregazzjoni tal-Konċilju, li kienet tittratta problemi u tinterpreta d-dispożizzjonijiet konnessi mad-digrieti tal-Konċilju Tridentin. L-għażla tiegħu bħala Papa, fil-konklavi ta' l-1644, wara l-mewt tal-Papa Urbanu VIII (Barberini 1623-1644), tista' titqies bħala reazzjoni kontra l-familja Barberini u t-tendenzi tagħhom favur Franza fl-aħħar żminiejiet tal-pontifikat ta' Papa Urbanu VIII. Il-pontifikat ta' Papa Innoċenz X kien karatterizzat minn problemi kbar fl-Ewropa ta' dak iż-żmien, id-diżintegrazzjoni tad-dinja Kattolika, u l-poter assolut li bdew jassumu r-rejiet Ewropej. Għalkemm kellu l-vantaġġ li kellu Segretarju ta' l-Istat mill-aqwa fil-persuna ta' Fabio Chigi, ex-ikwiżitur f'Malta u futur Papa Alessandru VII, Papa Innoċenz X kien influwenzat ħafna b'mod negattiv mill-indħil tal-qariba tiegħu Olimpia Maidalchini. Kien bniedem twil f'persuntu, rqajjaq, fartas, b'wiċċ serju, u b'ħarsa penetranti kif jixhdu ben tajjeb ix-xbieha meraviljuża tiegħu mpittra minn Velasquez, u l-busti maħdumin min Algardi u Bernini. Kellu karattru pjuttost riservat, suspettuż u jdum biex jiddeċiedi; kien miġbud lejn niesu, iżda kien bażikament bniedem tajjeb, qaddis u jħobb il-paċi u l-ġustizzja.

---

(49) Ibid., IVv, Vr-v.
(50) Ibid, Vr-v
(51) Ibid., IV v

Il-politika mħabbla fl-Ewropa ta' dak iż-żmien ġelgħet lill-Papa Innoċenz X biex jipprova jżomm bilanċ bejn Franza w Spanja, għalkemm kien imxaqleb lejn din ta' l-aħħar, u fit-trattat ta' Westphalia kellu jaċċetta kondizzjonijiet li mhuz dejjem kienu jiffavorixxu l-interessi tal-Knisja. Fi ħdan il-Knisja Papa Innocenz ħadem ħafna għal riformi fl-ordnijiet reliġjużi, kompla jikkombatti l-Ġanseniżmu u rsista ħafna favur il-missjonijiet u l-kongregazzjoni tal-Propoganda Fidei. Fil-gwerra ta' Kandja hu offra l-għajnuna tiegħu lir-Repubblika Venezjana, mexxa l-festi tal-Ġublew tas-sena 1650; u għen kemm felaħ l-istudji storiċi. Fl-amministrazzjoni, għalkemm b'inqas impenn hu kompla l-opri l-kbar li nbdew f'Ruma mill-predeċessuri ta' qablu, bil-ħila ta' ġenji artistiċi bħal Alessandro Algardi, [52] Gian Lorenzo Bernini, Francesco Borromini, u Girolamo u Carlo Rinaldi.

Operat tal-Fratellanza

Il-fratellanza ta' Santa Katarina kienet imwaqqfa u marbuta ma' l-altar titulari ta'Santa Katarina fil-kappellun tal-kor ta-knisja. [53] Kienet titmexxa minn żewġ prokuraturi u rettur, [54] u l-prokuraturi kienu jintgħażlu a voce secreta, [55] voldiri bil-voti permezz tal-boxxlu. Matul it-tieni nofs tas-seklu sbatax id-diversi prokuraturi tal-fratellanza kienu: Giovanni Farrugia u Giovanni Mangion' li jissemmew bejn l-1644 u l-1661 [56]; Dun Gian Mari' Spiteri u Vincenzo Zammit li daħlu fil-kariga f'Awwissu 1661 u baqgħu sa l-1670 [57]; Dun Piet Saliba viċi-parroku u mill-ġdid Vincenzo Zammit fil-perijodu 1670-1677 [58]; Dun Simeone Darmanin u Pietro Azzopardi bejn l-1677 u l-1683 [59]; u mill-ġdid Dun Simeone Darmanin u Gian Mari' Zammit mill-1683 sa l-1692 [60]. Jidher għalhekk, illi fil-każ ta' din il-fratellanza, il-prokuraturi kienu jinbidlu bejn wieħed w'ieħor kull għaxar snin jew xi ftit inqas. Mal-bidla tal-prokuraturi kien jingħata rendikont dettaljat ta' l-assi finanzjarji tal-fratellanza, peress illi din kellha kapital favorevoli, u dan ir-rendikont kien isir fil-preżenza tal-kappillan u tal-viċi-parroku. [63]

Il-fratellanza jidher li kellha dħul regolari mill-kontribuzzjonijiet tal-fratelli u konsorelli, u jidher ukoll illli l-miżata tal-imsieħba kienet tinġabar mill-prokuratur kull l-ewwel ħadd tax-xahar. [62] Biex nieħdu eżempju tal-

(52) *Enciclopedia Cattolica. Citta'del Vaticano 1951. VII, 20-22, s.v. Innocenzo X - Oxford dictionary of the Christian Church - 3 ed. - F.L. Cross, E.A. Livingstone. Oxford, 1998, 835.*
(53) *".. fundata nell'altare della gloriosa V. e M. S. Catharina notra patrona" APZ, Secondo Quinterno Agonia, vi; AAM, Vis. Molina 1678-80, 179v.*
Iżda APZ, Primo Quinterno Confr. S. Catarina, Vr jorbotha b'mod żbaljat ma' l-altar maġġur.
(54) *APZ, Primo Quinterno Confr. S. Catarina, 140*
(55) *Ibid., 140*
(56) *Ibid., Vr - APZ, Secondo Quinterno Agonia, 105,245*
(57) *APZ, Primo Quinterno Confr. S. Catarina, 140 - APZ, secondo Quinterno Agonia, 107-245*
(58) *Ibid.,109*
(59) *Ibid., 111, 245*
(60) *Ibid., 112, 245*
(61) *APZ, Primo Quinterno Confr. S. Catarina, 140, 151*
(62) *Ibid., 152*

bilanċ fianzjarju li kellha l-fratellanza ta' Santa Katarina ser nagħtu r-rendikont għall-perjodu Awwissu 1667 sa Marzu 1677, voldiri medda ta' 10 snin. Matul dak il-perijodu il-fratellanza kellha dħul ta' 675 skud, 1 irbiegħi u 16 il-ħabba, u ħruġ ta' 617 skud, 9 rbgħajja u 12 il-ħabba. [63] Nafu wkoll ili l-flus tal-fratellanza kienu jinżammu maqfula fis-senduq li kien imqiegħed f'post sigur fil-kamra ta' fuq il-loġġa, voldiri fil-kamra ta' fuq , fejn illum jinħażen il-planċier tal-festa. [64] Għal aktar sigurta u serjeta' din il-kaxxa jew senduq kienet tinqafel bi tlett serraturi li l-imfietaħ tagħhom kienu jinżammu separatament mill-kappillan u minn kull wieħed mill-prokuraturi. [65] B'hekk, biex jinfetaħ is-senduq tal-fratellanza kienet meħtieġa il-preżenza ta' dawn it-tlett uffiċċjali li semmejna.

Id-dħul tal-fratellanza ma kienx pero' marbut biss ma' dak li kienu jħallsu l-imsieħba, iżda wkoll mal-qbiela ta' għalqa fl-inħawi Tal-Qortin, msejħa tal-Miħit. [66] Din l-għalqa kienet għaddiet f'idejn il-fratellanza f'biċċtejn. Zewġ terzi tagħha, li kienu valutati fuq 140 skud kienu għaddew bi ftehim bonarju f'idejn il-prokuraturi Dun Gian Mari' Spiteri u Vincenzo Zammit b'atti tan-nutar Domenico Camilleri nhar il-21 ta' Diċembru 1666, filwaqt li t-terz l-ieħor kien inxtara mill-prokuraturi Dun Piet Saliba u Vincenzo Zammit b'atti tan-nutar Gio Domenico Gatt nhar it-8 t'Ottubru 1671, bil-prezz ta' 65 skud. [67] Tant hu hekk li fil-bidu l-għalqa nsibuha mqabbla bl-4 skudi u 10 irbgħajja fis-sena, iżda mbagħad,meta allura bdiet titqabbel kollha, il-qbiela tagħha telgħet għall-6 skudi fis-sena. [68]

L-Għalqa tal-Miħit u l-ewwel tapizzerija tal-Knisja

Interessanti hawnhekk li wieħed janalizza x'kienu ċ-ċirkostanzi li wasslu lill-fratellanza biex takkwista din l-għaqla, u tkompli tixtri l-kumplament tagħha. L-għaqla tal-Miħit kienet darba propjeta ta' wieħed mill-prokuraturi tal-fratellanza, Giovanni Farrugia. Meta fl-1661, il-prokura jew l-amministrazzjoni tal-fratellanza għaddew f'idejn il-prokuraturi l-ġodda Dun Gian Mari' Spiteri u Vincenzo Zammit, il-prokuratur ta' qabilhom Farrugia stqarr quddiem il-Kappillan Saliba ili hu kien fadallu jgħaddi lill-Fratellanza is-somma ta' 303 skudi. Parti minn din is-somma, voldiri 163 skud, Camilleri ħarġihom biex iħallas parti minn ammont ta' tapizzerija li kienet ġiet ordnata mill-fratellanza bħala tiżjin u ornament għat-tempju Katarinjan. Il-bilanċ ta' 140 skud li hu kien għad jonqsu

---

(63) Ibid., 151

(64) ".. il danaro si trova serrato nella cascia di detta Congregatione, la quale cascia si trova nella camera che e' sopra la loggia della Parrochiale" , ibid., 151.

(65) ".. serrata con tre chiavi l'una in poter del Parocho l'altre due in poter delli procuratori uno per uno", ibid., 151.

(66) Ibid., 140, 268

(67) Ibid., 268

(68) Ibid., 268

jagħti lill-fratellanza ġew mifdija billi huwa ġie kostrett jgħaddi lill-istess fratellanza żewġ terzi mill-għalqa tal-Miħit [69] li kienu valutati fuq 140 skud. Fil-fatt iż-żewġ terzi ta' l-għalqa tal-Miħit nafu li għaddew f'idejn il-fratellanza nhar il-21 ta' Diċembru 1666 [70] fil-waqt li l-pagament akkont tat-tapizzerija (damask), lill-ċertu Maestro Rocco di Modica, kien ġie ċertifikat quddiem il-Vigarju Don Domenico Cagnano u l-Assesur tal-Kurja Gian Battista Zarb f'pagament finali nhar it-3 ta' Novembru 1667. [71]

Dak in-nhar il-ħlas kollu li jidher li tħallas Maestro Rocco di Modica, li naħseb kien il-manifattur tad-damask - kien jammonta għal 226 skud u dan jidher li kien il-prezz fuq sittax-il qatgħa damask - sediċi versi di tapezzeria - li kienu ftehmu fuqhom oriġinarjament. Fil-fatt minħabba li Giovanni Farrugia rnexxielu joħroġ biss 163 skud il-Kappillan Saliba, f'isem il-fratellanza ħareġ lill-Rocco di Modica il-bilanċ ta' 63 skud, li mbagħad ġew rikompensati lilu mill-prokuraturi fil-5 ta' Jannar tas-sena ta' wara 1667 [72] ; filwaqt li Farrugia kompla feda l-bqija tad-dejn permezz ta' l-għalqa msemmija.

Din il-ġrajja, bid-dettalji kollha tagħha u b'mod iktar car hija ċertifikata f'memorjal li tħalla apposta mill-istess Kappillan Saliba fl-1667 [73]. Dan il-memorjal huwa mportanti ħafna għax jagħtina eżempju ċar tal-premura li kellu l-Kappillan Saliba lejn il-fratellanza tant għażiża għalih, u jurina wkoll biċ-ċar kemm kien qed jirsisti biex iżejjen it-tempju tant sabieħ li huwa, flimkien ma ħutu ż-Żrieraq kien bena ad unur il-Patruna tagħna Santa Katarina.

Il-Kappillan Saliba ħalla miktub hekk:

"Is-7 t'Awwissu 1661. Il-fratelli tagħna ressquli talba biex nibdlu l-prokuratur tal-fratellanza ta' Santa Katarina ta' l-Antorċi, li kien Giovanni Farrugia taż-Żurrieq, suċċessur tal-mejjet Franġisk Spiteri li kien l-ewwel prokuratur; u f'dan il-jum imsemmi, wara l-għasar, iltaqgħu fil-knisja u b'mod sigriet ġew magħżula bħala prokuraturi ta' l-imsemmija fratellanza s-saċerdot Dun Gian Mari' Spiteri u Vincenzo Żammit, it-tnejn minn din il-parroċċa; u bħala rettur intgħażel Antonio Mangion miż-Żurrieq. U meta jiena u l-prokuraturi għoddejna d-dħul u l-infiq li kienu ġeww amministrati mill-imsemmi Farrugia, sibna illi dan kien għad fadallu jgħaddi lill-fratellanza 303 skud. Iżda peress illi l-imsemmi Farrugia ma kienx f'pożizzjoni li joħroġ dik is-somma kollha f'daqqa, jiena flimkien ma' xi fratellii ddeċidejna illi nippermettulu li biż-żmien jagħmel xi opra b'risq

(69) Ibid., 140
(70) Ibid., 140, 268
(71) Ibid. 140
(72) Ibid., 140
(73) Kopja tiegħu tinsab f'APZ, Secondo Quinterno Agonia, 237-238

Santa Katarina, u li din tkun a soddisfazzjon tagħna. Sadattant xi wħud kienu tal-fehma li jinxtraw xi parimenti sagri, jew tapiti, oħrajn li jsir tużell (baldacchino) u kulħadd ħareġ bil-fehma u l-opinjoni tiegħu. Iżda mbagħad inqala' raġel devot, ċertu Domenico Camilleri minn Bubaqra u dan offra illi jekk aħna kellna nordnaw sittax il-qatgħa (versi) ta' tapizzerija (damask) ad unur Santa Katarina, hu kien lest li joħroġ il-flus għal tmin qatgħat oħra, b'mod li l-knisja jkollha b'hekk erbgħa-u-għoxrin qatgħa. Jien għalhekk, biex naċċetta l-offerta li kien għamilli Camilleri, u minħabba l-ħtieġa li kellna għal dik it-tapezzerija, li kull sena kien qed ikollna nikruha bil-ħlas, iddeċidejt li nitlob lill-imsemmi (ex-prokuratur Giovanni) Farrugia biex dan jidħol għall-ispiża tad-damask, ħaġa li huwa aċċetta min qalbu; u fuq il-kelma tiegħu jiena tajt l-ordni lil Signor Rocco di Modica biex dan jaħdem it-tapizzerija. Iżda meta din inħadmet, l-imsemmi Farrugia ma felaħx joħroġ ħlief 163 skud mill-226 skud li din ġiet tiswa', u għalhekk biex jiena nżomm l-kelma li kont tajt (lil Maestro Rocco di Modica) kelli noħroġ id-differenza (ta'63 skud) minn buti; b'mod li Farrugia allura kien għad fadallu jagħti 140 skud (lill-fratellanza biex jiskonta it-303 skud dejn li kellu magħha). U peress li b'ebda mod ma stajna nakkwistaw aktar flus mingħand l-imsemmi Farrugia, minħaba l-falliment tiegħu, rnexxielna niftehmu miegħu biex jinnomina stimatur f'ismu, li kien Domenico Camilleri ta' Bubaqra, u flimkien ma' stimatur ieħor innominat minna, li kien Mario Zammit taż-Żurrieq, kellhom jistmaw flimkien biċċa art li kellu Farrugia li tilħaq il-valur ta' dik is-somma ta' 140 skud. U b'dan il-mod saret l-istima, u ġie kalkolat li dik is-somma kienet tkopri l-prezz ta' għalqa li Farrugia kellu fl-inħawi tal-Qortin, imsejjħa Tal-Miħit, u li Farrugia u martu għaddew lill-imsemmija fratellanza, kif jixhdu l-atti tan-nutar Domenico Camilleri. Jien għalhekk illum, 5 ta' Jannar 1667, nistqarr illi rċevejt mingħand il-prokuraturi ta' l-imsemmija fratellanza Dun Gian Mari' Spiteri u Vincenzo Zammit is-63 skud, li jien kont ħriġt minn buti biex inħallas il-bilanċ tat-tapizzerija f'isem Farrugia; u li mbagħad ittieħdu in konsiderazzjoni fil-prezz ta' l-għalqa li ttieħdet mil-fratellanza. U b'għelm tal-verità jien hawn taħt iffirmat qed nagħmel din il-kitba. Jiena Mathiolo Saliba Kappillan taż-Żurrieq, nikkonferma dak kollu li qed jingħad hawn fuq."

Il-memorjal tal-kappillan Saliba jsemmi fost ħafna affarijiet oħra l-impenn tal-benefattur Domenico Camilleri minn Bubaqra (mlaqqam Schelli) biex dan iħallas minn butu għal-tmin qatgħat damask. Domenico Camilleri (li m'għandnix inħalltuħ man-nutar Domenico Camileri li kien jgħix fl-istess epoka) flimkien ma' martu Gioannella kienu l-fundaturi ta' l-altar u l-ġuspatronat tal-Madonna ta' Monserrat mwaqqaf fl-1652 fil-knisja l-ġdida taż-Żurrieq. [74] Mid-dokument tal-Kappillan Saliba li għadna kif

(74) *AAM, Vis. Balaguer, 1653-54, 225v; Molina 1678-80, 184r. Il-fundazzjoni ta' l-altar ta' Monserrat tinsab f'NAV Not. G. Feliċi R 260/23, 442sqq, illum mitluf. Il-laqam ta' Camilleri jinsab f'APZ, Conf. II (1607-1667) 33v.*

ġiċċitajna, Camilleri jidher bħala stimatur ta' l-artijiet; iżda lilu nafuh fuq kollox bħala benefattur tal-knisja ta' raħal twelidu ż-Żurrieq. Kien Domenico li fl-1676 ħallas il-bilanċ tas-somma li kien talab il-pittur Mattia Preti għall-kwadru l-ġdid ta' Santu Rokku; u kien ikontribwixxa wkoll għall-kwadru tal-Madonna tar-Rużarju (illum meqrud) maħdum ukoll min Preti fl-1681. [75] Barra minn hekk, fit-testment tiegħu (1692) Camilleri kien ħalla żewġt għewwieq b'risq l-istatwa proċessjonali ta' Santa Katarina li dak iż-żmien kellha allura tinħadem għall-parroċċa. [76]

Lista tal-Kongregati

B'xorti tajba għadha teżisti wkoll il-lista tal-kongregati mejtin fi ħdan il-fratellanza ta' Santa Katarina. Il-list fiha 242 isem, li jibdew b'Leonardo Zammit, li kien miet nhar l-1 ta' Frar 1652, u jibqgħu sejrin sa Domenica Zammit li ħalliet din il-ħajja nhar it-2 ta' Mejju 1686. [78] Fil-lista tal-kongregati mejtin jissemmew il-qassisin Żrieraq Dun Gian Mari' Azzopardi li miet assassinat nhar it-3 t'Awwissu 1657, [79] Dun Domenico Dorbes (20.i.1658), Dun Gian Mari' Spiteri (19.v.1669), Dun Matteo Azzopardi (1.xii.1675), Kappillan Dun Matthiolo Saliba (5.ii.1676) u Dun Ġrezzju Żammit (26.xii.1675). Magħhom hemm ukoll l-imgħallmin tar-raħal Mastru Marju Xicluna (4.i.1661), Mastru Censerico Zammit (9.i.1661),Mastru Gian Mari' Mizzi (3.i.1676), Mastru Mikiel Mizzi (2.vii.1671), Mastru Gian Mari' Mizzi (10.ix.1671), u Mastru Angelo Dorbes (4.v.1675). [80] Nhar l-4 t'Ottubru 1681 insibu wkoll reġistrata l-mewt ta' ħu l-Kappillan Saliba, il-Kjeriku Blasio.

Il-lista tal-kongregati mejtin fi ħdan il-fratellanza ta Santa katarina tieqaf f'Mejju ta' l-1686 minħabba raġuni storika li bidlet għal-kollox il-bixra tal-fratellanza wara mixja ta' kważi 42 sena t'attivita'. Ir-raġuni kienet li fl-ewwel viżta pastorali tiegħu fiż-Żurrieq, nhar it-30 t'April 1686, l-isqof ta' Malta Mons. Davide Cocco Palmeri xtaq illi fiż-Żurrieq titwaqqaf is-Sodalita' ta' l-Agunija, kif kien qed isir fil-parroċċi ta' Malta; u fiż-Żurrieq bħala soluzzjoni awtomatika bidlu l-fratellanza ta' Santa Katarina f'Sodalita' ta' l-Agunija. Min hemm infetħet triq ġdida li kellha twassal għal formulazzjoni ta' statuti ġodda, devozzjoni kbira lejn is-Santu Kruċ u anke t-twaqqif ta' l-altar tal-Kurċifiss fi żmien l-isqof Mons. Alpheran. Dwar dan iżda, nitkellmu k'Alla jrid darba oħra.

---

(75) *APZ S. Rocco: Primo Libro 1644-1709, 1*
APZ Conf. Rosario: introito ed esito 1641-1709, 82
A. Mangion & J. Spike op.cit, V (2) 67-70.

(76) *APZ, Mort. III (1686-1759), 30v.*

(77) *APZ, Secondo Quinterno Agonia, 105-113*

(78) *Ibid., 106*

(79) *Ibid., 105-113 passim. Xi wħud mid-dati tal-mewt kif kupjati f'dan ir-reġistru huma żbaljati jew inkella jagħtu d-data tal-funeral. Għal skopijiet ta' dan l-artiklu id-dati tal-mewt tal-qassisin ġew konfermati mar-reġistri oriġinali tal-parroċċa.*

(80) *Ibid., 112*